

ÜÇ KİTAP ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Dursun Yıldırım

İlk fırsatta okumak istediğim üç kitap masamda beni bekliyordu. Bunlardan ilki, henüz 2 cildi yayınlanmış olan *Revnakoğlu'nun İstanbul'u*, ikincisi, *Yemen Yolunda* adlı bir ilginç seyahatname'dir. Üçüncüsü ise, *Türk Mitoloji Sözlüğü* başlığını taşımaktadır. Beklemekte olan başka kitaplar var ama bu üç eser, üç ayrı özel konuya tahsis edilmiş olmasından dolayı, tanıtma açısından onlara öncelik vermek istedim. Şimdi, aşağıda sırayla her bir eserden ve onu okuyucu ile buluşturan her bir bilim adamından kısaca söz etmek istiyorum.

1. Mustafa Koç, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un İç Tarihi, Fatih, Fatih Belediye Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021, I. Cilt: 1-503 sayfa; II. Cilt: 509-1004 sayfa.*

Mustafa Koç, tevazu sahibi, ilim deryasına dalıp bilinmeyen hazinelere bilinirlik kazandırmayı seven bir âlim. İlim dünyasına kazandırdığı eserlerin hemen hepsi bir 'ilk' niteliğindedir. Bunlardan bir kaçını hatırlatmak isterim: *Aşçı Dede'nin Hatıratı, Baleybelen: İlk Yapma Dil, Vankulu Lügati, Persenk* ve adlarını şu anda hatırlayamadığım eserleri M. Koç, bilim ve kültür dünyasına kazandırmıştır.

Bugün, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u* adlı araştırmanın dört cilt olarak tasarlanmış eserinin basılmış iki ciltlik yeni eserinden bu yazıda söz edeceğim. Bu eser, Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun arkada yazıp bıraktığı bir "hatıra" hazinesi ele alınmak suretiyle her bir evrak, fotoğraf ve notlar imbikten geçirilerek yeniden düzene konma yolu ile yaratılmıştır. Bu işlemler için eserin

"Takdim" başlıklı yazısında Cemaleddin Server Revnakoğlu ile bağlı ezcümle şöyle deniyor: "...kültür terkihini oluşturan bütün unsurları bir bir tanyıp arşivlemeye gayret eden değerli bir kültür tarihçimizdir. Notlarında "İstanbul'un İç Tarihi" ifadesini kullanan Revnakoğlu, İstanbul'u anlatan diğer araştırmacılar-dan farklı olarak şehri birçok cephesiyle ele alır. Şehrin şeklini anlatırken deruni tarafını, arka yüzünü, mana yönünü öne çıkarır. Müsikişinaslar, dergâhlar, kütüphaneler, büyük şahsiyetler, mezarlıklar, camiler, şairler, mektuplar, edebi notlar ve fotoğraflardan meydana gelen Revnakoğlu arşivi İstanbul'umuz için paha biçilemeyecek kadar büyük bir hazinedir."

Mustafa Koç, bu kez de bu muhteşem hazineye hayat vermeyi başararak okuyucu karşısına çıkmıştır. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* adlı eseri ile İmparatorlu-ğu gezip dolaşmak yolu ile görüp tasvir ederek anlatır. Revnakoğlu ise, İmparatorluğu kalbi İstanbul'u gezip dolaş-p notlar tutar ve bunları bir hazine gibi toplar, yığar. Yazıp not tutmaktan onları düzene koyup okunur duruma getirmeye fırsat bulamaz, öylece arkada kalır. Hazine kendi başına kalır. Bu hazinenin yıllar sonra da olsa, ortaya çıkarılması ile onu arkada bırakan Revnakoğlu'nun ruhu şüphesiz şad olmuştur.

Cemaleddin Server Revnakoğlu zamanında çok iyi bir muasır eğitim görmüş, İmparatorluk ve Cumhuriyet kültür ortamında büyümüş münevverlerimiz arasında yer alır. Tasavvuf ve tekke terbiyesi görmüş bir İstanbul âşığı, bir yol erinin arkada bıraktığı inanılmaz evrakın çeşitliliği, notların dağınıklığı, el yazılarının kâğıtlar üzerinde yaptığı türlü kayıtlar, türlü fotoğraflar... Sadece bir semti anlatan notlardan, türlü kayıtlardan bir Fatih Semti kültür tarihi ortaya çıkarmak, okunacak bir şekle dönüştürmek elbette büyük bir emek,

dikkat ve sabır ister. Mustafa Koç, vücut verdiği bu eserde Revnakoğlu'nun yazıya almış olduğu notlar hakkında şunları ifade eder: *"Koca bir şehrin hafızasını toplamaya çalışan Revnakoğlu, İstanbul'u... sureti siretten ayırmadan yazdı"*.

Bir şehrin hafızasını kayıt altına çalışan Revnakoğlu, İstanbul'ü şehri bütün kültür ortamları ve kültür dokuları ile anlatan 377 dosya arkada bırakmıştır. Bu dosyalarda yer alan kayıtlar bulunduğu hazinede kırk ambar hâlinde, dağınmık, okuma güçlüğünde türlü evraklar, fotoğraflar dosyalarda tasnif edilmeyi beklemektedir. Her bir dosyada binbir konu; şeyhler, tarikat mensupları, tuluat ustaları, edebî simalar, mimari yapılar, içinde İstanbul ile bağlı her konuda bir bilgi bulunabilir. Bu konuda M. Koç, evrakın tasnifi ve eserin amaca uygun inşası için yaptığı işlemler toplamı hakkında çok öz biçimde şunları söyler: *"Dosyaları bir referans metne dönüştürmek, bu sırada malzeme-yi yerli yerine oturtmak için İstanbul haritasını açıp şahısları, mekânları, vakaları bu haritaya yayarak Revnakoğlu'nun İstanbul'unu görmek istedik"*.

Revnakoğlu'nun İstanbul'u çok ciltlik bir eser olarak tasarlanmış olduğu eldeki evrakın 377 dosya oluşturmasından da anlaşılmaktadır. Fatih semti ile ilgili notlar, iki cildi yayımlanmış dört cilt tutarında bulunmaktadır. Bence eldeki bu çalışmaya, "Fatih Semti Kültür Tarihi" de denebilir.

İmparatorluğun kalbi işlevi gören İstanbul'u, İmparatorluk ve Cumhuriyet kültürünü yaşamış bir şahsiyetin bilgisi, gözlemleri, tespitleri, tasvirleri, yazıya aldığı notlar, çektiği fotoğraflar ışığında öğrenme olanağı bulmuş olacağız. Dünya şehirleri sultanı İstanbul, Evliya Çelebi'den sonra Revnakoğlu'na gelinceye kadar kendisine yaraşır bi-

çimde tasvir eden kendi kültürümüzde yetişmiş tecessüs ve dikkat sahibi başka bir kimseye rastlamadım. Revnakoğlu notları bu bakımdan önemlidir. Onun notlarından ortaya çıkacak İstanbul silüeti içinde büyümüş, yetişmiş, tüm güzelliklerini yaşamış biri olarak Revnakoğlu'nun tasvir ettiği İstanbul ile Evliya Çelebi'nin tasvir ettiği İstanbul'u birlikte okumak gerekir. Revnakoğlu'nun notlarında, Tanzimat' ve Cumhuriyet ile girdiğimiz yenileşme ve kendimize dönüş hareketinin iyiye ve güzele doğru nasıl bir süreç içinde gerçekleşmiş olduğunu, değişimin ve ilerlemenin doğasını öğrenmede pek çok bilgi ile karşılaşılacaktır. Eser, bu açıdan da öğretici olacaktır.

Şüphesiz bu eserin malzemesi her ne kadar Revnakoğlu'nun arkada bıraktığı evrak hazinesine dayansa bile, onun parçalarını bir araya getirip yeni bir terkip, yeni bir mimari içinde yeniden inşa edip ona okunurluk kimliği kazandırmak kolay bir iş değildir. Mustafa Koç'a, bu başarılı, kusursuz çalışma-

sından dolayı kendi payıma teşekkür ederim.

Ben, daha önce belirttiğim gibi, İstanbul'da doğmadım. Ancak, köyden köpüp geldiğim, ilkokula başlama fırsatı bulduğum şehir. Üniversiteyi bitirip doktora başladığım, yaşadığım, büyüdüğüm şehirdir. İstanbul, benim büyüdüğüm, yaşayıp öğrendiğim çağda dünyanın en nadide, en güzel, en efsunkâr, şehirlerin sultanı idi. O çağda İstanbul, bu olağanüstü şehir vasfını koruyordu. İstanbul rehberi de diyebileceğim bu eser ile çocukluğumun geçtiği şehrin sokaklarında gezip dolaşma fırsatı buldum.

Revnaoğlu'nun İstanbul'u adlı eser, sadece İstanbul şehrini öğrenmek isteyen aydınlar, yazarlar ve şairler için değil, aynı zamanda fotoğraflar ile bezenmiş mimarisi ve tertibi ile de, araştırmacıların, üniversitelerde akademik kariyere girmiş genç arkadaşların metodolojik açıdan da bu tür evrak ve notların araştırılıp incelenmesinde yararlanacağı ergin bir model yapıya sahiptir. Bu tür malzemenin nasıl tasnif edileceği, nasıl bir terkip ve mimari içinde inşa edileceğini gösterir mükemmel bir örnektir.

Mustafa Koç, Revnaoğlu'nun arkada bıraktığı 377 İstanbul dosyasını aynı emek, dikkat ve sabır ile tamamını işleyerek, tasnif ettiği malzemenin yaptığı terkip ve mimari ile inşa ederek ve böylece Revnaoğlu'nun arkada bıraktığı notlardan ve fotoğraflardan mürekkep bir muazzam 'İstanbul Rehberini' kültür hayatımız kazandırmış olacaktır. Hiç şüphesiz bir bilim azığı olan bu eser tamamına eriştiğinde Mustafa Koç'u da başka bir boyuta taşımış olacaktır. Kutlarım.

2. Abdülganî Senî Yurtman, *Yemen Yolunda*, Haz.: Genç Osman Geçer, Yedigöze Yayinevi, İstanbul 2021.

İmparatorluk coğrafyası içinde, kimi zaman da kenarlarına sızarak gezdiği ve gördüğü yerleri türlü özellikleri ile bizlere yazıp anlatan Evliya Çelebi'den başka birine edebiyatımızda rastlanacağını sanmıyorum. Edebî yaratıcılığımızda nedense yazarlarımız, sanatçılarımız hayatın bu yönüne pek aldırma-mışlardır. Yenileşme, Tanzimat, süreci ile büyük bir değişim sürecine girdiğimizde, edebî yaratıcılığın farklı yönlerini ve türlerini, hayat ile bağlarını öğrenmeye başladık. Elin "mazmun"larına edebî yaratıcılığımızı tahsis ve hapsettik. O yüzden asırlar boyu hayalden gerçeğe, yaşanmakta olan dünya gerçeğine gözlerimizi kapadık. Kahvehanelerin toplum hayatına girmesi, yaratıcılık rekabeti, insanların evden sokağa çıkışı, geniş alanlar içinde hareket bir miktar toplumu değişime yöneltti ise de, kahvehane kültürü "gerçekçi" bir değişim ortaya çıkaramadı. Yenileşme süreci, devletin ve toplumun tüm yapısını değişime mecbur bıraktı. Türk aydınları, okuyucuları, Avrupa fikir hayatını, edebî yaratıcılığını, yayın türlerini tanımaya ve etkilenmeye başladılar.

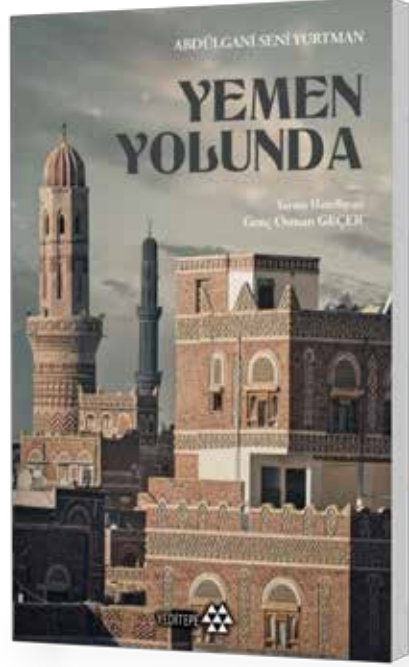
Abdülganî S. Yurtman, toplumun yenileşme süreci içinde açılan mülkiye mektebinden mezun olmuş, iyi yetişmiş aydınlarından biridir. Yabancı dil olarak Arapça ve Fransızca'yı öğrenmiştir. Pek çok eseri vardır. Bunlar arasında dikkati çeken 'seyahatname' türü iki eseridir. Bunlardan ilki 'Yemen Yolunda' başlığını taşır. 1910 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. İkincisi de aynı başlığı taşısa da, Yemen'den dönüşü anlatır; o da İstanbul'da, 1915 yılında basılmıştır. İstibdat ve hürriyet, meşrutiyet, dönemlerini yaşamış bir yazar.

Yemen'e gidişi ve Yemen görevinden geri dönüş maceralarını anlatan iki seyahat kitabı yayımlanmış. Aslında bunlardan önce Karaosmanoğlu sülalesine mensup kendi ailesinin soyağacı kitabını yazmayı tasarlamış; ancak, içinde yaşadığı şartların buna izin vermediğinden şikâyet eder. Bu konuya şu sözler ile devam eder: *"Peki acaba niçin yazmadım? Çocukluk devri geçti, gençlik zamanı geldi, o bile geçmek üzere olduğu hâlde niçin yazmadım?.. Belki sonsuza kadar yazamayacaktım da... Fakat dedim ya, "İstibdad Devri", her türlü gelecek ümidini mahveden, yaşanan anın mutluluğunu da yok eden zalimlikler devri insanda acaba yaşama sevinci bırakıyor muydu?"*.

Yazarın umutsuzluğu bir müddet sonra yerini umuda bırakır. İçindeki karartının yok oluşunu yazar şöyle ifade ediyor: *"Hürriyet ilan edildi, mutluluk güneşi doğdu, hayatta yeniden bir tazelik, fikirlerde bir kaynama, kanlarda bir akış, hislerde bir coşkunluk ortaya çıktı. Uyuşmuş, sönmüş, donmuş olan varlıklarda bir hareket, bir faaliyet hissettim. Zihnimi yokladım, acaba çocukluk hayallerimden eser kaldı mı dedim... Neyse çok şükür biraz kırıntı bulabilecek kadar ümitlendim."*

Ve bu hürriyet ortamında yazar. Çalışma azmi ile yola çıkar. Bu yolda herkese ders olacak şu sözleri söyler: *"İstiyorum ki çalışmamdan umuma -evet artık umumun, milletimin, vatanımın menfaatlerinden bahsetmeye, onu açıktan açığa düşünmeye, ona maddi olarak hizmet etmeye kendimde bir kuvvet, bir imkân bulabiliyorum- bir hizmet, bir fayda olsun. Ama ne kadar küçük olursa olsun, zararı yok. Nehirler damlalardan, denizler nehirlerden meydana gelir."*

Seyahatname yazarı, bu anlayış ile İstanbul'dan ayrılmaya, Yemen vilayetinde görev alıp oraya, orada çalışmaya

koşar. Selanik şehri limanından Yemen vilayetine kadar deniz, kara ve demiryolu yolculuğu ile San'a şehrine ulaşırlar. Bir yıl sonunda hastalanınca yazar, görevinden ayrılmak ve geri dönmek zorunda kalır.

Yazar, gidiş ve geliş yolunda gördüğü, gezdiği yerleri, yaşadığı olayları, çektiği resimleri ve bütün olup biten üzerine tuttuğu notları birleştirip iki kitapta toplamış ve yayınlamıştır.

Türk edebî yaratıcılığında pek az işlenmiş bir tür olan "seyahatname" tarzı yazılmış eserler her ne kadar az ise de, bu iki eser ne yazık ki, o zamanlar Yemen, tüm Arap dünyası, Türkler için Arapların ihanetini ifade ettiğinden dolayı, bu seyahatnamenin yeterince ilgi çekmeyişi doğaldır.

Ancak, edebiyat tarihi ile uğraşanların da dikkatini çekmeyişi şaşırtıcıdır. Oysa bu seyahatname, bize kültür haritasında yer alan bir coğrafyanın ve

orada yaşayan insanların tutum ve yaşayışına ayna tutmaktadır. Bu açıdan önemlidir ve Türk gözü ile yapılmış gözlem ve tespitleri ihtiva eder. Genç Osman Geçer'in bu çalışması, kitaplıkların raflarında unutulmuş, sayfaları açılmamış bu seyahatnameleri bulup ortaya çıkarması, okuyucu ile buluşturması, günümüze de ışık tutacağı için önemlidir.

Yenileşme dönemi uzmanlarından olan Genç Osman Geçer'in edebiyatımızda pek az yer bulan seyahatnameler ile ilgilenmesi önemli bir boşluğu dolduracağı kanısındayım. Bu ilgisinin sürekli olmasını dilerim. Bu çalışmada Geçer, iki seyahatname kitabını tek ciltte birleştirip okuyucu ile buluşturmuştur. Geçer, eserin başında, yazarın kısa biyografisini ve eserlerinin dökümü vermiştir. İki cildin birleştirilmesi ile ortaya çıkan seyahatnameye, yazar ve seyahatname hakkında baş tarafa okuyucuyu aydınlatacak bir inceleme ve açıklama yazısı, sonuna da seyahatname metni ile bağlı bir dizin eklemiştir.

Revnaoğlu bizi, Mustafa Koç himmetiyle dünya şehirleri sultanı İstanbul sokaklarında, tarihî kültür dokusu içinde gezdirirken, Genç Osman Geçer de, kütüphane raflarında unutulmuş seyahatnameleri ortaya çıkarmıştır. İmparatorluğun son yıllarında Yemen vilayetinde, buraya gidiş ve geliş yolunda olup bitenleri, yaşananları öğrenmek, o dönemlerin insanlarını ve yazdıklarını anlamak açısından *Yemen Yolunda* adlı seyahatname kitabı ders verici nitelikte bir eserdir. Sabır, emek ve dikkat mahsulü bu çalışmayı kültür hayatımıza kazandıran, onu gün ışığına kavuşturan Genç Osman Geçer, önemli bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Seyahatnamelerin bir özelliği de, sosyal ve beşerî bilimlere mensup tüm öğrencilerin ilgisini çekecek nitelik ve

özelliklere sahip malzemeyi bünyelerinde bulundurmalarıdır. Bu bakımdan seyahatnamelerin son derece çok yönlü öğretici ve eğitici eserler oldukları gözden uzak tutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında da Geçer, bilim dünyamıza çok yönlü önemli bir katkıda bulunmuştur. Geçer'i kutluyorum.

3. İbrahim Dilek, *Türk Mitoloji Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021, 951 sayfa.*

M. Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan ve onların öğrencileri Nihal Atsız, Orhan Şaik, Bahaeddin Ögel, Pertev N. Boratav tarafından yazılmış ve yayımlanmış makale ve kitaplar ile Türkiye okuyucuları Türk mitolojisi anlatıları ve onların ihtiva ettiği unsurların açıklamaları ile tanış olmuştur. O günlerden bu güne gelinceye kadar mitoloji konusunda yapılan çalışmalarda bir hayli mesafe kazanıldığını gösterir pek çok eser ülkemizde yayımlanmıştır. Bu konular ile bilimsel bağlamda uğraşan akademisyen sayısının artmış olması, kültür yapısının ihtiva ettiği unsurları anlamamıza büyük ölçüde yardımcı olacağı kanısındayım.

İnsanoğlunun topluluklar hâlinde yaşamaya, dil denen iletişim aracını keşfedip kullanmaya başladığından itibaren yer ile gök arasında yaşadıkları coğrafya ve doğa özelliklerini anlamaya, açıklamaya ve anlatılara dönüştürmeye başlar. İnsanlar, gök cisimlerini, iklim, tabiat şekilleri, kuşlar, yırtıcı yaban hayvanları, bitkiler, barınma ve korunma, beslenme, doğum, ölüm, nereden türedikleri, nereye gittikleri gibi tüm sorular ve her şey üzerine açıklamalar getirmeye çalıştılar. Kim, ne, niçin, neden, nasıl, nereden, hangi gibi sorulara verilen yanıtlar hiç şüphesiz "mitoloji" adı verilen uğraş konusu anlatıları yaratmıştır.

Kadim zamanların yaşamında mitoloji anlatılarının ortaya çıktığı varsayımı doğru olsa da, bilgi, deneyim birikimi ve zihni yaratıcılık düzeyi açısından tarih boyu gelişmemiş toplumların bireyleri arasında bu türden kadim çağ yaratıcı muhayyilesi ile bu türden anlatılara rastlanması şaşırtıcı bir durum ortaya çıkarmaz. Yeryüzünde var olan her toplum, gelişim sürecinin ilk basamağında bu türden anlatılara sahip olmuştur. Kısaca her toplumun geçmişinde mitolojik anlatılar vardır. Türkler gibi kadim ve günümüz geniş coğrafyalarda yaşayan toplumlarda komşuluk nedeninin yarattığı geçirgenlik ile ödünçlemeler, etkileşimler yolu ile bir çeşitlilik görülmesi de doğal bir durumdur.

İbrahim Dilek, çok geniş ve derin bir kültür ambarına her türlü güçlüğü göze alarak, türlü sorulara yanıt ve açıklama olan anlatıları toplayıp bir araya getirdi. Ben buna iğne ile kuyu kazmak, sabır ile işlemek eylemi diyorum. Nitekim bu konuda yararlandığı kaynakların toplamı kendisinin nasıl bir kültür ambarına dalarak elimizdeki mitoloji sözlüğünün hangi güçlükler içinde vücut bulduğunu anlatmaya yetiyor. *Türk Mitoloji Sözlüğü* içinde tam 3300 madde başlığı barındırmaktadır. Konuda tam bir başvuru eseri niteliğini haizdir. Türk kültürü ile uğraşan ve ilgi duyanların elinde, kitaplığında bulunması icap eden bu eserin mahiyeti üzerine belirtmiş olduğu tespitleri paylaşıyorum: “Türk mitolojisine ait unsurlar değişik coğrafyalarda, değişik din ve inanç sistemlerine sahip, farklı kültürlerle kaynaşmış Türk boy ve topluluklarının ‘*Türk mitik özü*’ hâlinde çok büyük ölçüde muhafaza edilmiştir. Bu *mitik öz* ya da *mitik/mitolojik* kimlik, Türk boy ve topluluklarını birbirine bağlayan en köklü ve en önemli bağdır”.

Bu bağ, başlangıçtan bugüne hepimizi, tüm Türkleri geleceğe taşıyacak ölçüde

olağanüstü bir güce sahiptir. İbrahim Dilek, bu çalışma ile o gücün yerleştiği hücrelerimizin özelliklerini ve işlevlerini bir sözlüğe yerleştirerek, onları öğrenme olanağını bizlere sağlamıştır. Türk aydınlarının başvuru kitabı niteliği taşıyan böyle bir eseri kültür hayatımıza kazandırdığı için kendisini kutluyorum.

Sonuç olarak, şunu söyleyerek bu yazıyı bitirmek isterim: Burada ele aldığım üç eser, geniş bağlam içinde düşünüldüğünde, Türklerin kadim ve günümüz kültür coğrafyasında katmanları birbirine bağlayıp tamamlayan üç temel konuyu işlediği görülecektir. Üçü de kültür köklerimiz ve geleceğimiz ile ilgilidir. Bir kez daha üç eser sahibi bana nispetle genç olan ve alanlarında ergin işler ortaya koyan bilim adamı arkadaşlarımı, geleceğimiz adına kutluyorum. Kültür dünyamıza yeni değerler kazandırdılar.